

uvodnik Foreword

200. obljetnica rođenja biskupa J. J. Strossmayera (1815.–2015.)

*»Slavi Božjoj, jedinstvu crkava,
slogi i ljubavi naroda svoga«*

Agneza Szabo

Biskup Strossmayer dao je uklesati posvetu istaknutu u naslovu na pročelje dakovačke katedrale koju je gradio u čast sv. Petra Apostola. Ona bitno oslikava glavne linije njegova sveukupnog djelovanja, koje osim pastoralnoga ima i političko te osobito ekumensko i kulturno–prosvjetno značenje širokoga spektra, i to sve do kraja njegova života.

Josip Juraj Strossmayer u rodnom je gradu Osijeku pohađao pučku školu i gimnaziju, dvogodišnji filozofski tečaj u Đakovu (1831.–1832.) te studij teologije i filozofije u Pešti (1833.–1837.) gdje stječe doktorat iz filozofije. Nakon što je zaređen za svećenika (1838.) primio je službu vikara u Petrovaradinu. Dvije godine poslije (1840.) odlazi u zavod Augustineum u Beču i stječe doktorat iz teologije (1842.). Vraća se u Đakovo i prima službu profesora (1842.–1847.). Sljedeće dvije godine dvorski je kapelan u Beču i jedan od trojice direktora u Augustineumu (1847.–1849.) te profesor kanonskoga prava na Sveučilištu. Već za vrijeme studija pristajao je uz hrvatski preporodni pokret (1835.–1848.) koji se nastavio. Na prijedlog bana Josipa Jelačića imenovan je srijemsko–bosanskim biskupom sa sjedištem u Đakovu (1849.). Za svečanoga ustoličenja u Đakovu (1850.) svoj je program izrazio riječima: »Sve za vjeru i za domovinu!« Ostaje mu vjeran čitava života. Kao biskup naslijedio je golema imanja spomenute biskupije koja je iskoristio za brojna mecenatska ulaganja na crkvenome, kulturnom i prosvjetnom polju.

Za vrijeme apsolutizma (1851.–1859.), kada je bio zabranjen svaki politički rad, Strossmayer odlučuje mecenatski djelovati, ali i raditi na duhovnoj obnovi biskupije. Visokim novčanim sredstvima pomagao je osnivanje crkvenih i kulturnih ustanova: sjemeništa u Đakovu, prihvata i stipendiranja franjevačkih studenata iz Bosne, fundaciju samostana Milosrdnih sestara sv. križa u Đakovu, osnivanje Kongregacije svetih anđela čuvara sestara dominikanki i gradnju njihova samostana u Korčuli, financijski sudjeluje u preuređenju Zavoda sv. Jeronima u Rimu (1859.) te pomaže gradnju školskih ustanova: gimnazije u Osijeku i preparandije u Đakovu. Istovremeno je za »liječenje narodnih poroka« pozvao isusovačke misionare u svoju biskupiju (1856.) koji su kroz više godina davali pučke

misije i osnivali bratovštine u čast Srca Isusova i Srca Marijina te davali duhovne vježbe za svećenstvo, koje je i Strossmayer obavio.

Osobito značajnu mecenatsku i političku djelatnost Strossmayer je razvio u doba najžešćih političkih borba u Hrvatskoj (1860.–1873.). U političkome radu zauzimao se za teritorijalnu cjelovitost hrvatskih zemalja, unutarnju suverenost, građanske slobode i hrvatski jezik u javnome životu. Svoju političku koncepciju izgradio je na dubokome nepovjerenju prema Beču i Ugarskoj. Ipak, zbog jake austro–njemačke povezanosti prihvatio je u Hrvatskome saboru (1861.) prijedlog Narodne (liberalne) stranke da se s Ugarskom pregovara o realnoj uniji uz uvjet da ona prethodno prizna samostalnost i teritorijalnu cjelokupnost Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (zakonski čl. 42.). Premda je s cijelim Saborom bio jednodušan u odbijanju ulaska Hrvatske u Carevinsko vijeće u Beču, ipak je s manjinom Narodne stranke bio spreman priznati neke zajedničke poslove s Austrijom u slučaju potrebe za nagodbu s njom. Zato je prihvatio i čast predsjednika Kraljevinskoga odbora (1866.) za pregovore o nagodbi s Mađarima. Neuspjeh tih pregovora, kao i Austrijsko–pruski rat, koji otklanja opasnost velikonjemačke politike, utječu na Strossmayera da se s većinom Narodne stranke u Saboru odluči za nagodbu s Austrijom. Tada je zastupao i federalizaciju Monarhije kao uvjet njezina daljnjeg opstanka. U tu je svrhu surađivao s češkim i poljskim federalistima, premda se sve otvorenije uvođenje dualizma više nije moglo spriječiti. Njegova je posljedica i utanačenje Hrvatsko–ugarske nagodbe (1868.), kao i činjenica da je Strossmayer za to vrijeme primoran otputovati u inozemstvo. Za vrijeme novih političkih borba u vrijeme revizije Nagodbe (1869.–1873.) Strossmayer je bio sklon reviziji, uz uvjet da se ona provede u nekim bitnim točkama (neovisna hrvatska vlada, samostalne financije, imenovanje hrvatskoga bana, zajedničke delegacije). Kada u tome nije uspio, položio je čast predsjednika novomu Kraljevinskom odboru te se zauvijek odrekao »svake politike« (1873.). Otada više nije dolazio u Sabor. Ipak, nije se slagao s kasnijom oportunističkom politikom Narodne stranke.

Istočnu krizu (1875.–1878.) ocijenio je kao pravo vrijeme ostvarenja njegova programa — oslobađanja jugoistočne Europe od osmanlijske vlasti i uspostavu konkordata sa Sv. Stolicom. Zato se nije slagao s nametnutim političkim rješenjima krize u Bosni i Hercegovini, kao i odlukama Berlinskoga kongresa (1878.) odnosno ulaska Austro–Ugarske u tu zemlju. Štoviše, odobravao je opozicijski stav Neovisne narodne stranke (od 1880.), a među njegovim kasnijim aktivnostima ističe se i neuspjeh sastanak u Krapini s Antom Starčevićem (1893.).

Usporedno s političkim i crkvenim radom, Strossmayer je i dalje razvijao opsežnu kulturno–prosvjetnu djelatnost. Želio je i radio da hrvatski narod ide u korak s ostalim kulturno razvijenim narodima Europe. U skladu s geslom »Prosvjetom k slobodi« bio je istaknuti mecena hrvatskih središnjih nacionalnih ustanova u Zagrebu i njihovih glasila. Poznati su Strossmayerovi mecenatski prilozi za uređenje modernoga Sveučilišta u Zagrebu (1861.) i osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU, 1861.) odnosno Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1941.–1945) te konačno iznova uspostavljene zakonom od 26. lip-

nja 1991. Treba istaknuti Strossmayerove donacije i za druge brojne nacionalne ustanove (Matica hrvatska, Književno društvo sv. Jeronima, Hrvatsko–slavonsko gospodarsko društvo, Hrvatski glazbeni zavod, Hrvatsko–slavonsko–dalmatinski zemaljski arhiv, Narodno kazalište, Narodni muzej, Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru, Književna i znanstvena izdanja Akademije, tiskanje pojedinih hrvatskih novina, itd.) Mecenatski je pomagao i brojna građanska udruženja (književna, umjetnička, radnička, pjevačka, itd.), ne samo u Hrvatskoj, nego i u ostalim slavenskim zemljama: od Slovačke, Češke i Poljske do Makedonije. Želio je sačuvati ćirilometodsku baštinu i proširiti staroslavenski jezik u liturgiji na sve hrvatske biskupije, ali nije želio istisnuti latinski jezik. Naglašavao je latinsko–glagoljsku kulturnu baštinu kao hrvatsku posebnost i dio europske kulture. Ta baština bila mu je polazište ideje o posebnome poslanju Hrvatske prema slavenskome svijetu i prema Europi. Jedan je od glavnih sudionika Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu (1900.).

Kao pokrovitelj Akademije Strossmayer je omogućio kupnju Kukuljevićeve knjižnice i drugih ostavština; proglasio je Akademiju nasljednicom svoje zbirke (1868.), od koje je nastala Galerija koja nosi njegovo ime (1884.), te uz brojna izdanja financirao i rad na Akademijinu *Rječniku*.

Neumorno je radio i na zbližavanju kršćanskih crkava i kultura, napose između katolika i pravoslavnih Slavena. Nadao se uspostavi crkvenoga jedinstva pravoslavaca (tada grčko–istočnih) s Rimom. Ta ideja pomirenja bila je bitna sastavnica njegove sveslavenske, napose južnoslavenske koncepcije. Na tome ekumenskom polju prepoznavao je i veliko poslanje hrvatskoga naroda. Kroz 46 godina upravljao je kao Apostolski administrator Katoličkom Crkvom u Srbiji (1851.–1897). Održavao je kontakte sa srpskom vladom i Pravoslavnom Crkvom. Prema Srbima i Pravoslavnoj Crkvi gajio je osobne simpatije i iznimno razumijevanje te je zato teško doživljavao mržnju i prezir s kojim su se već u njegovo vrijeme neki njihovi predstavnici odnosili prema Katoličkoj Crkvi i Hrvatima. Nije uspio niti u sklapanju konkordata između Srbije i Svete Stolice, na čemu je mnogo radio. Uspio je postići sklapanje konkordata s Crnom Gorom (1886.) kojim su katolici Kotorske i Barske biskupije dobili slobodu djelovanja, a nedugo zatim i pravo na uporabu staroslavenskoga jezika u liturgiji. Svojoj misiji ostao je vjeran i nakon vrlo neugodne »bjelovarske afere« (1888.), kad je kralj Franjo Josip I. za susreta u Bjelovaru ukorio Strossmayera što je poslao brzojavnu čestitku u Kijev u povodu proslave 900. godišnjice pokršćavanja Rusa.

Biskup Strossmayer sudjelovao je i u radu Prvoga vatikanskog sabora (1869.–1870.) na kojem je održao pet govora. Pritom je najveći odjek u javnosti imao govor vezan uz dogmu o »papinoj neprevarljivosti«. Bio je uvjeren da će njezino proglašenje štetiti zbližavanju Istočne i Zapadne Crkve. Demonstrativno je napustio Rim prije glasovanja, ali je saborsku konstituciju kojom se proglašava nova dogma odmah objavio u službenom Glasniku svoje biskupije (1872.) i tako ostao vjeran sin Crkve. Noviji crkveni povjesničari ističu da Strossmayerovo sudjelovanje u radu Prvoga vatikanskog sabora nije bilo samo u njegovu protivljenju novoj dogmi, nego prije svega u njegovim prijedlozima o reformi Crkve. On

je jedini od svih biskupa predlagao kolegijalno upravljanje Crkvom s papom na čelu, internacionalizaciju kardinalskoga zbora, izvornu ulogu biskupa i nov odgoj svećeničkih kandidata. U bilješkama je pripremao i prijedloge o mjestu i ulozi laika u Crkvi te želio ekumenski otvorenu Katoličku Crkvu, otvorenu prema drugim kršćanskim zajednicama i prema društvu, stoga se smatra pretečom Drugoga vatikanskog sabora (1962.–1965.).

Do kraja svoga života Strossmayer je snažno utjecao na crkveni i vjerski život. O tome svjedoče brojni samostani i crkve koje je gradio širom Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine. Financijski je pomagao i gradnju katedrale u čast Srca Isusova u Sarajevu (1884.–1889.). Uskoro je gradio i velebnu crkvu u čast sv. apostola Petra i Pavla u Osijeku (1898.–1900.). Strossmayerovo je remek–djelo i gradnja katedrale u čast sv. Petra apostola u Đakovu. Zbog teških političkih i socijalnih prilika i ona je trajala više godina (1866.–1882.). U njoj je Strossmayer i pokopan (1905.). Tako hrvatsku zemlju i narod, uz mnoge druge crkve, javne građevine i nacionalne ustanove koje je Strossmayer gradio ili pomogao graditi, krase i prelijepa Strossmayerova stolna crkva u Đakovu.